

của lễ hội là cốt truyện tiền đưa hoàng tử Mã Lai trở về quê hương bằng đường biển.

Vở kịch này gồm 3 màn.

Màn một: Xưa kia, hoàng tử Mã Lai quyết định sang viếng thăm Champa. Tiếc thay, tàu của ông ta bị đắm chìm ở giữa trùng khơi. Với kinh nghiệm của một nhà hải quân tài ba, hoàng tử vượt khơi đến bãi và được công chúa Champa giúp đỡ. Sau này, hai người xin kết duyên và thề sẽ chung sống với nhau cho hết quãng đời mình.

Màn hai: Sau ngày cưới, hoàng tử Mã Lai giữ một vai trò chính trị

M5. Từ Công Phụng

quan trọng trong hoàng cung. Qua vai trò này, ông ta là người mang lại cho vương quốc Champa một số yếu tố cơ bản của nền văn hóa Mã Lai: từ vũ nhạc, đến dụng cụ âm thanh trông kèn đến tín ngưỡng Hồi Giáo.

Màn ba: Khi vua Mã Lai qua đời, hoàng tử Mã phải trở về quê hương mình để nối nghiệp vua cha. Vì không chống cự nổi sự nhớ thương chồng sau ngày ra đi của hoàng tử, công chúa Champa

quyết định hủy thân cùng mấy đứa con để tỏ lòng chung thủy với người yêu của mình. Sau ngày từ trần của công chúa, hoàng gia Champa quyết định thành lập lễ hội Rija nhằm tưởng nhớ lại câu chuyện tình giữa công chúa Champa và hoàng tử Mã Lai đến Champa bằng đường biển. Chính vì thế mà người ta gọi là lễ hội Rija Atau Tasik.

Vở kịch hoàng tử Mã Lai đến Champa do hai nghệ sĩ Champa làm

đạo diễn đó là Ché Linh và Từ Công Phụng, với sự tham dự của một nhóm nghệ sĩ Champa gồm hơn 30 người Champa từ Mỹ Châu và Âu Châu đến, trong đó có: Bá Thị Thiệu, Thạch Ngọc Huệ, Thạch Ngọc Vàng, Bá Trung Xin, Thiên Sanh Phân, Musa Porome, Rohim Ibrahim, Từ công Anh, Châu Văn Triển, Bá Văn Đồng, Dàng Reo, Dương Tấn Thi, Y Lo Nie, Lam Chau, Dieu Thom, v.v.

Đoàn văn nghệ Champa này đặt dưới sự hướng dẫn của ông Hassan Po Klaun.

M12. Công trình nghiên cứu về sự liên hệ giữa dân tộc Mã Lai và Champa phải được phát triển mạnh mẽ

(«Kajian perhubungan orang Melayu Campa perlu dilakukan»,
Utusan Malaysia, 13-9-1988)

Nhân dịp ngày khai mạc cuộc triển lãm về Champa tại Viện Bảo Tàng Quốc Gia Mã Lai do Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp tổ chức với sự hợp tác của Sứ Quán Pháp tại Mã Lai, ông Datuk Sabbaruddin

Chik, Bộ Trưởng Bộ Văn Hóa Mã Lai tuyên bố rằng công trình nghiên cứu về Champa cần được phát triển mạnh mẽ trong tương lai, vì rằng vương quốc Champa đã suy vong, nhưng nền văn minh Champa đã trở thành một di sản văn hóa nhân loại trên thế giới.

Cùng theo ông Bộ Trưởng, công trình nghiên cứu về Champa sẽ cung cấp nhiều nguồn tư liệu quý báu hầu giúp cho nhà

M6. Ts. Po Dharma đang hướng dẫn Bộ Trưởng Bộ Văn Hóa Mã Lai đi xem phòng triển lãm

khoa học tiếp cận một cách sâu đậm về sự liên hệ lịch sử và nền văn minh của vương quốc này với thế giới Mã Lai. Ông Bộ Trưởng cũng nhấn mạnh rằng, trong tương lai, Mã Lai sẽ là trung tâm quốc tế

chuyên về công trình nghiên cứu sự liên hệ thế giới Mã Lai và các dân tộc cùng nguồn gốc với Mã Lai, nhất là dân tộc Champa.

Để phát triển mạnh mẽ chương trình nghiên cứu về Champa, Bộ Văn Hóa Mã Lai đã đón nhận sự thành lập một văn phòng Viện Viễn Đông Pháp trong Bộ của mình. Văn phòng Viện Viễn Đông Pháp đặt dưới sự điều hành của Tiến sĩ Po Dharma, quốc tịch Pháp, nhưng dân tộc gốc Champa.

M13. Sự hiện hữu của vương quốc Champa cần được nghiên cứu thêm

(Ku Seman Ku Hussain, «Kewujudan Campa diselidiki», Utusan Malaysia, 14-9-1988)

Ku Seman Ku Hussain, phóng viên của tờ báo Utusan Mã Lai tường thuật lại kết quả của ngày đại hội khoa học về Champa do Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp tổ chức với sự hợp tác của Sứ Quán Pháp tại Mã Lai vào ngày 13 tháng 9 năm 1988.

Qua bài báo cáo khoa học của Giáo sư. F. Gros, Ts. Po Dharma, Pts. Abdul Rahman Al Ahmadi, ong Datuk Nik Mohamed, phóng viên Ku Seman Ku Hussain kết luận rằng, Champa là một vương quốc có một nền văn minh cao độ. Tiếc rằng, trước

M7. Ts. Po Dharma và Jean Hourcade, Tùy Viên Văn Hóa Sứ Quán Pháp tại Mã Lai

phong trào Nam Tiến của Đại Việt kể từ thế kỷ thứ 16, vương quốc Champa đã bị xóa hẳn trên bản đồ Đông Dương.

Phóng viên cũng tường thuật rằng, trong quá trình lịch sử, Champa có sự liên hệ chặt chẽ với Mã Lai từ lâu đời: từ sự liên hệ chính trị, văn hóa, nghệ thuật cho đến sự liên hệ tôn giáo. Trên phương diện địa lý, Champa thuộc về thế giới Đông Dương. Nhưng đứng trên khía

cạnh văn hóa và ngôn ngữ, Champa là một vương quốc trực thuộc vào thế giới Mã Lai thì đúng hơn.

Mặc dù dân tộc Champa có cùng nguồn gốc với dân tộc Mã, nhưng lịch sử Champa ít được ai biết đến ở Mã Lai. Vì tất cả tư liệu về Champa đều viết bằng tiếng Pháp. Đại hội khoa học về Champa là một dịp hiếm có nhằm phổ biến rộng rãi lịch sử và nền văn minh của vương quốc này trong mọi tầng lớp dân tộc Mã Lai, nhất là giới khoa học.

M14. vở kịch về hoàng tử Mã Lai đến Champa: Một tác phẩm văn nghệ nhằm hồi tưởng lại một khúc quanh lịch sử

(Rosmin Darus, «Teater Putera Raja Melayu Campa: Inspirasi untuk kenali sajarah», Berita Harian, 15-5-1988)

Theo Rosmin Durus, phóng viên của tờ báo Berita Harian Mã Lai, Champa là một vương quốc có từ thế kỷ thứ hai mang tên là Lin Yi. Trước thế kỷ thứ 15, vương quốc này chịu ảnh hưởng văn hóa Ấn Độ Giáo. Nhưng sau thế kỷ thứ 16, Champa bắt đầu đón nhận nền văn minh Hồi Giáo vào tín ngưỡng địa phương của mình.

M8. Bá Thị Thiệu trong vai công chúa Mã Lai và Từ Công Ánh, hoàng tử Champa

Nhân dịp ngày Văn Hóa Champa ở thủ đô Kuala Lumpur do Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp tổ chức, một đoàn nghệ sĩ Champa đã trình diễn hai đêm văn nghệ tại hội trường thủ đô Kuala Lumpur mang tựa đề: Hoàng tử Mã Lai đến Champa do hai nghệ sĩ Chế Linh và Từ Công Phụng đạo diễn.

Hoàng tử Mã Lai đến Champa là một cốt truyện

xuất phát từ lễ Rija ở Panduranga. Vở kịch này chia làm ba phần.

Màn đầu là một tiết tấu nhằm khơi lại lịch sử của hoàng tử Mã Lai đến Champa bằng đường biển. Không may, tàu của hoàng tử Mã Lai

bị chìm đắm trong đại dương. Bao tháng ngày lênh đênh trên sóng bão, thân xác hoàng tử Mã Lai được quân triều đình Champa cứu vớt.

Màn thứ hai, vở kịch đặt trọng tâm vào cuộc tình giữa hoàng tử Mã Lai và công chúa Champa và vai trò chính trị và quân sự của hoàng tử này trong hoàng gia Champa.

Màn thứ ba trình bày lại sự chia ly giữa hoàng tử Mã Lai và công chúa Champa. Vì sự nghiệp đất nước, hoàng tử Mã Lai phải trở về quê hương mình để nối nghiệp vua cha. Vì trung thành với một người yêu, công chúa Champa tự hủy thân cùng với con mình để tỏ bày lòng chung thủy của một người phụ nữ Champa thời đó.

Đứng trên phương diện nghệ thuật sân khấu mà nói, vở kịch «Hoàng Tử Mã Lai đến Champa» chỉ là một đêm văn nghệ dân gian. Đa số nghệ sĩ là những anh em thiện chí, ngoại trừ Ché Linh và Từ Công Phụng. Nếu vở kịch này có một sắc thái rất đặc biệt và đã chinh phục được quần chúng Mã Lai, là do hai nhà đạo diễn Ché Linh và Từ Công Phụng muốn trình bày lại một cốt truyện dân gian liên quan đến sự liên hệ văn hóa và tín ngưỡng giữa dân tộc Mã Lai và Champa trong quá trình lịch sử.

Tóm lại, dù vở kịch này không đạt được nghệ thuật sân khấu cho lắm, nhưng cốt truyện lịch sử này đã chinh phục bao nhiêu quần chúng Mã Lai nói chung và các nhà khoa học Mã Lai nói riêng.

Qua hai đêm văn nghệ này, dân tộc Mã Lai bắt đầu nhận diện rằng: dân tộc Champa là một dân tộc cùng văn hóa, nghệ thuật và tín ngưỡng với mình.

**M15. Sự liên hệ văn hóa qua vở kịch:
Hoàng tử Mã Lai đến Champa**

(Ku Seman Ku Hussain, «Hubungan Kebudayaan dalam Putera Raja Melayu Campa», Utusan Malaysia, 16-9-1988)

Vở kịch Hoàng tử Mã Lai đến Champa do nghệ nhân Champa từ Mỹ Châu và Âu Châu thực hiện vào đêm 12 và 13 tháng 9 năm 1988 tại Kuala Lumpur đặt dưới sự hướng dẫn của hai nghệ sĩ Ché Linh và Từ Công Phụng, đã mang lại một dữ kiện lịch sử rõ rệt liên quan đến quan hệ văn hóa giữa dân tộc Mã Lai và Champa trong quá trình lịch sử. Qua hai đêm văn nghệ này, Ku Seman Ku Hussain, phóng viên của tờ báo Utusan Malaysia, nhấn mạnh rằng, sự giao lưu văn hóa

giữa dân tộc Mã Lai và Champa được thể hiện qua nhiều khía cạnh: từ dụng cụ âm nhạc, đồ trang phục cho đến tiếng nói đều phát xuất từ một nguồn gốc chung.

Ngoài sự giao lưu văn hóa này, vở kịch Hoàng tử Mã Lai đến Champa cũng đem lại một dữ kiện mới liên quan đến vai trò tiểu bang Kelatan

M9. Sự gặp gỡ giữa Hoàng tử Mã Lai (Tư Công Ánh) và công chúa Champa (Bá thị Thiệu)

(Malaysia) trong nền tảng văn hóa và tín ngưỡng của dân tộc Champa. Vì theo truyền thuyết, hoàng tử Mã Lai trong vở kịch này xuất phát từ hoàng gia Kelatan (Malaysia).

Mặc dù vở kịch này không đạt được cái hay đẹp trên phương diện nghệ thuật sân khấu, vì thiếu sự tập dợt, nhưng vở kịch này đã thu hút được sự cảm tình của thính giả Mã Lai về phương diện khác, đó là lần đầu tiên trong lịch sử, các nghệ nhân Champa trên thế giới đến tập trung ở Mã Lai để làm sống lại văn hóa Champa của mình, dù vương quốc này không còn tồn tại nữa.

M16. Cuộc triển lãm về Champa, một di sản văn hóa cần được nghiên cứu thêm
(«Pameran Melayu Campa. Warisan yang perlu dikaji», Watan, 17-9-1988)

Nhân dịp lễ khai mạc cuộc triển lãm về Champa ngày 12 tháng 9 năm 1988 tại thủ đô Kuala Lumpur do Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp tổ chức với sự hợp tác của Sứ Quán Pháp tại Mã Lai, ông Datuk Sabbaruddin Cik, Bộ Trưởng Bộ Văn Hóa tuyên bố rằng, nếu không có chương trình nghiên cứu về Champa do các nhà khoa học thực hiện, chúng ta không bao giờ biết đến tiểu bang Kelatan (Malaysia) đã đóng một vai trò vô cùng quan trọng trong sự truyền bá

Hồi Giáo ở Champa trong quá trình lịch sử.

Thêm vào đó, ông Bộ Trưởng cũng nhấn mạnh rằng, cuộc triển lãm về Champa sẽ đem lại một nguồn tư liệu vô cùng quý giá cho quần chúng Mã Lai và nhất là giới khoa học nhằm tiếp thu thêm những chi tiết mới hầu giải thích cho sự liên hệ lịch sử, văn hóa, tín ngưỡng, âm nhạc và tiếng nói giữa dân tộc Mã Lai và Champa.

Nhằm phát triển mạnh mẽ chương trình nghiên cứu về Champa, Bộ Trưởng cho biết thêm là Bộ Văn Hóa của ông ta đã đón nhận trong cơ quan mình một văn phòng của Viện Viễn Đông Pháp do Ts. Po Dharma điều hành. Po Dharma là chuyên gia Pháp nhưng gốc dân tộc Champa.

Sau cùng, ông Jean Perrin, Đại Sứ Toàn Quyền Pháp tại Mã Lai cũng cho biết trong bài diễn văn khai mạc của ông ta: sự hiện diện một văn phòng của Viện Viễn Đông Pháp ở Mã Lai do Ts. Po Dharma điều hành là một sự kiện quan trọng. Vì Viện này sẽ tăng cường thêm chương trình nghiên cứu khoa học về lịch sử và nền văn minh khu vực Đông Nam Á, trong đó có vương quốc Champa.

M17. Đại hội khoa học về Champa tại thủ đô Kuala Lumpur

(Utusan Zaman, 18-9-1988)

Đây là bài tường trình bằng chữ Jawi rất là chi tiết về đại hội khoa học liên quan đến sự quan hệ văn hóa và lịch sử giữa vương quốc Champa và thế giới Mã Lai.

M18. Cộng đồng Champa vẫn bị lãng quên cho đến hôm nay

(Hambali Abdul Latiff, «Masyarakat Melayu Campa masih dilupakan», Berita Harian, 19-9-1988)

Hambali Abdul Latiff, phóng viên của tờ báo Berita Harian cho rằng biến cố chính trị ở Đông Dương vào năm 1975 là nguyên nhân chính yếu giải thích cho sự hiện diện rất đông đảo của người Champa ở Mã Lai. Mặc dù có sự hiện diện của họ, nhưng người Mã không biết họ là ai, và vẫn coi họ là người Kampuchea vì đa số là từ Kampuchea sang.

Ngày 13-9-1988 mở màn cho sự thay đổi lớn lao trong lịch sử

người Champa cư trú ở Mã Lai. Ngày 13-9-1988 là ngày đại hội khoa học đầu tiên nói về nguồn gốc lịch sử và văn hóa Champa được tổ chức tại Kuala Lumpur bởi Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp. Sau khi đã tiếp thu những tin tức qua các bài báo cáo khoa học trong đại hội này, dân tộc Mã Lai bắt đầu nhận diện rằng, dân tộc Champa này không phải là người Kampuchea như họ thường suy đoán từ mấy năm vừa qua. Champa là tên của một vương quốc ở miền trung Việt Nam. Dân tộc Champa cùng chung nguồn gốc với dân tộc Mã, từ phương diện văn hóa, nền văn minh cho đến ngôn ngữ và nghệ thuật. Các bài báo cáo khoa học đã chứng minh rằng Champa đã xuất hiện trong lịch sử kể từ thế kỷ thứ hai. Và ngôn ngữ Champa lần đầu tiên được ghi lại trên bia ký ở Mỹ Sơn vào thế kỷ thứ 4 so với tiếng Mã Lai vào thế kỷ thứ 7. Champa có một nền văn minh cao độ nhất là phần kiến trúc và điêu khắc có nhiều điểm tương đồng với nền văn minh thời Vijaya và Majapahit của thế giới Mã Lai. Trong lịch sử Mã Lai, ai cũng đều biết là thánh đường Hồi Giáo ở làng Kampung Laut, Kelantan do kiến trúc sư Champa xây dựng, v.v.

Ngày 13-9-1988 đã đánh dấu cho một niên đại mới. Dân tộc Mã bắt đầu nhận định rõ rệt: Champa là bà con của họ. Mặc dù họ từ Kampuchea sang, nhưng họ không phải là dân tộc Kampuchea.

M19. Sự hồi tưởng đến một di sản văn hóa cổ truyền qua vở kịch Champa

(Roshidah Alang Ishak, «Persembahan Teater Campa: Nostalgia Warisan Tradisi», Watan, 20-9-1988)

Lần đầu tiên trong lịch sử, các nghệ nhân Champa từ Gia Nã Đại, Mỹ, Pháp và Danmark tập trung ở thủ đô Kuala Lumpur nhằm biểu diễn hai đêm văn nghệ tại hội trường thủ đô do Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp tổ chức.

Theo ông Hassan Po Klaun, đại diện cho cộng đồng Champa ở hải ngoại, đêm văn nghệ này dựa trên cốt truyện lễ Rija của người Chăm ở Panduranga. Cũng nhờ sự giúp đỡ của Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp mà đoàn văn nghệ của ông ta được sang Mã Lai trình diễn.

Đêm văn nghệ này có sự hiện diện của ca sĩ Từ Công Phụng và Chế Linh. Phóng viên cho biết là theo lời Từ Công Phụng, đêm văn

nghệ này đã vấp phải nhiều lỗi lầm và sai sót. Bởi vì ban văn nghệ chỉ có bốn ngày tổng dợt trước khi lên sân khấu.

Riêng về ca sĩ Chế Linh, đạo diễn chính của đại hội văn nghệ này, ông ta cho biết đây là sự hiện diện lần thứ hai của ông ta ở Mã Lai. Vì lần đầu tiên vào năm 1982 khi ông ta ở trong trại tị nạn ở Johor và Sungai Besi (Kuala Lumpur) trước khi lên đường định cư ở Gia Nã Đại.

Đêm văn nghệ mang chủ đề Hoàng tử Mã Lai đến Champa do hai nhà đạo diễn Chế Linh và Từ Công Phụng phụ trách chứa chất một ý niệm đặc biệt, đó là hai nhà đạo diễn muốn đưa khán giả Mã Lai hồi tưởng lại những di sản văn hóa của vương quốc Champa không còn nữa qua lời ca và điệu múa cổ truyền của mình.

M20. Đại hội khoa học về Champa : Sự phát triển văn hóa của một dân tộc

(Saleh Rahmad, «Seminar Tamadun Melayu-Campa.
Kesinambungan budaya bangsa», Watan, 22-9-1988)

Theo ông Aziz Deraman, Tổng Giám Đốc Cục Văn Hóa của Bộ Văn Hóa Mã Lai, vừa là Chủ tịch ban tổ chức triển lãm và đại hội khoa học Champa tại Kuala Lumpur, sự hiện hữu của vương quốc Champa trong lịch sử là một dữ kiện quan trọng. Vì tư liệu lịch sử

M10. Aziz Deraman

Champa sẽ giúp các giới khoa học Mã thấu triệt thêm về sự liên hệ của vương quốc này với thế giới Mã Lai trong quá trình lịch sử. Qua đại hội khoa học về Champa, chúng ta đã nhận diện một cách rõ ràng là Champa, mặc dù nằm trên bán đảo Đông Dương,

nhưng vương quốc Champa này trực thuộc thế giới Mã Lai hơn là thế giới Đông Dương. Từ phương diện ngôn ngữ, những tác phẩm văn chương như Akayet Dewa Mano, Inra Patra, những kiểu cách kiến trúc, cách thức ăn mặc, món đồ ăn uống, v.v. của dân tộc Champa và Mã Lai cùng phát xuất từ nguồn gốc chung. Các bài báo cáo khoa học trong đại hội Champa của Ts. Po Dharma, Pts. Abdul Rahman, Datuk Nik Mohamad và Abdullah Mohamad Nakula đã giải thích rõ rệt về sự liên hệ này.

M21. Sự rạn nứt giữa thế hệ trẻ và bô lão trong xã hội Champa

(«Perpecahan antara golongan muda dan tua»,
Mingguan Wanita, 23-9-1988)

Đây là bài phỏng vấn ông Mohamad Zain, người Chăm Kampuchea liên quan đến sự khủng hoảng trong hệ thống hành đạo Hồi Giáo ở Kampuchea.

Theo ông Mohamad Zain, cộng đồng Hồi Giáo ở Kampuchea chia thành hai hệ phái: hành đạo theo hệ phái cũ và hành đạo theo hệ phái mới.

Hệ phái cũ là từ chỉ định những gia đình Hồi Giáo người Chăm lấy nghi thức Hồi Giáo Mã Lai và Nam Dương làm cơ bản, thí dụ ngày sinh nhật Nabi Mohamed. Ngược lại, hệ phái mới là từ chỉ định nhóm Hồi Giáo người Chăm lấy nghi thức Hồi Giáo ở Trung

M11. Chế Linh đang thổi kèn, Hoài Trinh trong vai Ja Pluai và Thạch Ngọc Huệ, Từ Công Ánh đương tập dợt trống ginang.

Đông làm nền tảng cơ bản. Họ không chấp nhận làm lễ sinh nhật Nabi Mohamed. Đa số nhóm trẻ thích hành đạo theo hệ phái mới vì họ cho đó là nguyên gốc Hồi Giáo ở Trung Đông. Sự khủng hoảng này có khi

đưa gia đình người Chăm đến chỗ tan nát: ly dị giữa hai vợ chồng, chia cách giữa anh em ruột thịt.

Bài phỏng vấn này được thực hiện nhân ngày khai mạc triển lãm và đại hội Champa tại thủ đô Kuala Lumpur do Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp tổ chức.

M22. Sau ngày sinh đẻ, đàn bà Chăm không được dùng những món ăn mà họ ưa thích trong thời gian thụ thai

(«Makanan yang diidam sebelum kelahiran tidak boleh dimakan»,
Mingguan Wanita, 23-9-1988)

Phóng viên báo Mingguan Wanita thuật lại một số vấn đề kiêng cử của đàn bà Chăm trong lúc thụ thai và sau ngày sinh đẻ. Thí dụ, đàn bà mang thai thích ăn những món ăn chua (ôi, xoài...), nhưng họ không được dùng những món chua này sau ngày sinh đẻ.

M23. Bia đá viết bằng ngôn ngữ thuộc gia đình Mã Lai Á xuất hiện sớm nhất ở Champa

(Zainor Said, «Batu bersurat bahasa Melayu Kuno ditemui lebih awal di Campa», Berita Harian, 23-9-1988)

Champa là vương quốc ở miền trung Việt Nam. Dân tộc Champa gồm nhiều chủng tộc, trong đó có người Chăm, Churu, Raglai, Radhé, Jarai, Hroi. Vương quốc Champa có nhiều sự giao lưu văn hóa, văn chương, ngôn ngữ và lịch sử với thế giới Mã Lai.

Theo Pts. Abdul Rahman, chuyên gia khoa học của Bộ Văn Hóa Mã Lai, tiếng Chăm, một ngôn ngữ thuộc gia đình các nước Đa Đảo, được dùng như một thứ tiếng phổ thông đã xuất hiện sớm nhất trong lịch sử Đông Nam Á. Vì vương quốc

M12. Pts. Abdul Rahman

Champa đã dùng tiếng Chăm để viết trên bia đá vào thế kỷ thứ 4 so với tiếng Mã Lai vào thế kỷ thứ 7. Thêm vào đó, Champa cũng là một vương quốc đầu tiên trong khu vực Đông Nam Á đã có sáng kiến biên soạn nhiều cuốn tự điển Mã Lai-Chăm ở thế kỷ thứ 17. Tự điển này được mang tựa đề «Atulang Jawa Haok» trong tiếng Chăm.

**M24. Một phong tục xưa nhất trên thế giới:
cuộc tình giới trẻ Champa hoàn toàn
nằm trong tay của cha mẹ**

(«Manyelami adat budaya Melayu terua di dunia: Jodoh remaja Melayu-Campa dikongkong keluarga?», Mingguan Wanita, 23-9-1988)

Theo phong tục gia đình người Chăm Hồi Giáo ở Kampuchea, các giới trẻ nam và nữ không có quyền gặp gỡ nhau để tiếp chuyện tình yêu. Mọi chuyện cưới hỏi của giới trẻ là do cha mẹ của họ sắp xếp và định đoạt theo thể chế môn đăng hộ đối. Chính vì phong tục khắc khe này, nhiều cặp vợ chồng người Chăm ở Kampuchea chưa hề biết nhau trước ngày cưới và họ sống với nhau hoàn toàn theo sự định đoạt của cha mẹ họ mà thôi.

Đây là tin tức được thu thập qua lời tường thuật của ông Mohamad Zain Mousa, người Chăm Kampuchea nhân dịp ngày khai mạc triển lãm Champa tại viện bảo tàng Mã Lai.

M.25 Hội thảo về nền văn minh Champa

(Utusan Zaman,
15-9-1988)

Bài tường thuật bằng chữ Jawi liên quan đến các bài báo cáo khoa học nhân ngày đại hội về văn hóa và văn minh Champa được tổ chức

M13. Ché Linh với bộ trống ginang.

ở Kuala Lumpur vào ngày 13-9-1988

**M26. Lịch sử dân tộc Đa Đảo ở Việt Nam
cần được chú ý thêm**

(«Sejarah Melayu di Vietnam bangga diperingati»,
Nusantara, 2-10-1988)

Hai đêm văn nghệ mang tựa đề: Hoàng tử Mã Lai đến Champa vào tháng 9 năm 1988 vừa qua đã chứng minh rằng nguồn gốc văn hóa Mã Lai có một ảnh hưởng quan trọng trong lễ nghi dân gian ở Champa. Hoàng tử Mã Lai đến Champa là vở kịch dựa trên cốt truyện lễ múa Rija ở Champa. Theo truyền thuyết, hoàng tử Mã Lai đến Champa không ngoài mục đích để giúp dân tộc Champa chống lại ngoại bang. Qua vở kịch này, khán giả nhận thấy là hầu như mọi dụng cụ âm nhạc người Chăm có cùng xuất xứ với dụng cụ âm nhạc Mã Lai.

**M27. Người tị nạn Hồi Giáo từ
Kampuchea : họ là ai ?**

(Bernama, «Siapakah sebenarnya pelarian
Islam Kemboja?», Berita Harian, 2-10-1988)

Qua cuộc triển lãm và đại hội về Champa do Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp tổ chức vào tháng 9 năm 1988 vừa qua tại thủ đô Kuala Lumpur, các giới trí thức, báo chí và dân tộc Mã Lai hôm nay mới biết rõ rệt về lai lịch các người tị nạn Kampuchea hiện sinh sống trong quốc gia Hồi Giáo này. Họ không phải là người Kampuchea, nhưng là dân tộc Champa sinh sống ở Kampuchea.

Ngoài lai lịch này, dân tộc Mã cũng được biết thêm, Champa là vương quốc có một nền văn minh cao độ, một quốc gia có một quân đội hùng mạnh trong khu vực Đông Nam Á này. Thêm vào đó, Champa cũng là một vương quốc mà tư liệu lịch sử Mã Lai thường nhắc đến, như Sejarah Melayu, Hikayat Hang Tuah.

**M28. Kampuchea, một quốc gia chịu ảnh hưởng
nền văn minh Mã Lai**

(Bernama, «Kemboja: sebahagian daripada tamadun
dunia Melayu», Harian Express, 2-10-1988)

Kampuchea rơi vào bàn tay của Khmer Đỏ vào năm 1975 là

nguyên nhân chính đáng giải thích cho sự di dân Hồi Giáo từ Kampuchea sang cư trú ở Mã Lai. Lúc đầu, người Mã cứ tưởng họ là người Kampuchea theo Hồi Giáo.

Cuộc triển lãm, đại hội khoa học và hai đêm văn nghệ Champa ở thủ đô Kuala Lumpur vào ngày 12-9-1988 là một biến cố lịch sử. Kể từ hôm nay, người Mã rất tự hào được biết thêm về dân tộc Champa, một dân tộc cùng nguồn gốc văn hóa, ngôn ngữ và tôn giáo với Mã Lai.

Đây là bài tường trình của phóng viên tờ báo Harian Express xuất bản ở Sabah, một tiểu bang Mã Lai ở hòn đảo Borneo.

M29. Khởi đầu sự nghiên cứu về vương quốc Champa cùng nguồn gốc Mã Lai

(Datuk Nik Mohd Salleh, «Negara Melayu Campa: Satu tinjauan», Nusantara, 9-10-1988)

Datuk Nik Mohd Salleh là Tổng Thư Ký của Bộ Công Chánh và

M14. Dato' Nik Mohamed Salleh

cũng là hội viên của hội lịch sử Mã Lai. Đây là một bài tóm tắt về lịch sử Champa và sự liên hệ giữa vương quốc này với thế giới Mã Lai qua phương diện văn hóa, tôn giáo và lịch sử trong quá trình lịch sử.

Ngoài phần lịch sử, tác giả cũng trình bày sơ

qua về những chi tiết liên quan đến sự gặp gỡ giữa ông ta và dân tộc Champa cư ngụ ở Việt Nam và Kampuchea vào năm 1974.

Bài của của Datuk Nik Salleh nhằm chứng minh Champa là một vương quốc cùng chung nguồn gốc văn hóa, ngôn ngữ và tôn giáo với thế giới Mã Lai.

**M30. Chúng ta chỉ biết về vương quốc
Champa kể từ năm 1963**

(«Campa: minat kita mulai 1963», Nusantara, 10-10-1988)

Trước 1962, các tác phẩm khoa học viết về vương quốc Champa hoàn toàn bằng tiếng Pháp. Chỉ một vài cuốn trong nhóm tác phẩm này được dịch sang tiếng Anh. Sự bất đồng ngôn ngữ là một động cơ chính đáng không lôi kéo nổi các chuyên gia Mã Lai hướng về lịch sử và nền văn minh Champa.

M15.

Để góp phần vào công tác tìm hiểu về Champa, phóng viên tờ báo Nusantara thông tin một số tư liệu bằng tiếng Anh liên quan đến văn hóa, ngôn ngữ và lịch sử Champa xuất bản từ năm 1926.

**M31. Cần nghiên cứu sâu đậm
hơn về vương quốc
Champa trên mọi lãnh vực**

(Datuk Nik Mohamad Nik Mohd Salleh, «Campa: Kajian semua aspect sejarah perlu», Nasantara, 23-10-1988)

Datuk Nik Mohamad Nik Mohd Salleh là Tổng Thư Ký Bộ Công Chánh và là một chuyên gia khoa học về tư liệu Mã Lai viết về Champa. Trong bài này tác giả đã giới thiệu nội dung cuốn sách Vương Quốc Champa (Kerajaan Campa) bằng tiếng Nam Dương xuất bản ở Jakarta do Viện Viễn Đông Pháp thực hiện.

Nhân đọc qua sách này, tác giả ao ước lịch sử Champa cần được nghiên cứu thêm ở Mã Lai. Thêm vào đó, sự hiện diện của Ts. Po Dharma ở Kuala Lumpur trong chương trình hợp tác khoa học giữa chính phủ Pháp và Mã Lai sẽ mang lại tiềm năng mới cho chương trình nghiên cứu về vương quốc Champa này.

Vương quốc Champa đã bị xóa hẳn trên bản đồ, nhưng dân tộc Champa còn hiện hữu ở Việt Nam và Kampuchea. Người Mã cần biết

sâu đậm về lai lịch của dân tộc Champa, một dân tộc cùng nguồn gốc với Mã Lai.

**M32. Champa, một vương quốc đã xuất hiện
lâu đời nhất trong lịch sử thế giới**

(Nik Mohamed Nik Mohd Salleh, «Campa Negeri Melayu tertua di Dunia», Mastika, 11-1988)

Theo lời tường thuật của tác giả, trước năm 1975, người Mã không biết gì đến dân tộc Champa. Sau biến cố chính trị Đông Dương vào năm 1975, hàng ngàn người tị nạn Champa sang cư ngụ ở Mã Lai, nhưng người Mã chỉ gọi họ là dân tộc Kampuchea.

Sau ngày đại hội về Champa tổ chức ở thủ đô Kuala Lumpur vào ngày 12-9-1988, báo chí truyền hình và các chuyên gia Mã Lai mới biết rằng những người tị nạn đó không phải là dân Kampuchea, nhưng là người Champa cư trú ở Kampuchea.

Đứng trên phương diện lịch sử mà nói, vương quốc Champa đã xuất hiện lâu đời trong lịch sử, so với các nước khác trong khu vực Đông Nam Á. Và vương quốc này có một nền văn hóa, ngôn ngữ, tín ngưỡng, phong tục tập quán như người Mã. Trong quá trình lịch sử, Champa có nhiều sự liên hệ với vương quốc Vijaya và Majapahit, Melaka và nhất là Kelantan, một tiểu bang ở miền bắc Mã Lai. Thêm vào đó, Champa cũng thường được nhắc đến trong nhiều tác phẩm lịch sử và văn chương viết bằng tiếng Mã. Nhưng trong văn chương truyền khẩu, người Mã thường dùng danh từ: «Kembayat hay Kembayat Bunga Campaka» để gọi vương quốc Champa. Trong bài này, tác giả đưa ra nhiều dự kiện để chứng minh «Kembayat» không phải là tên gọi vương quốc Kampuchea, nó là vương quốc Champa.

**M33. Vương quốc Champa vẫn
còn lưu lại trong lịch sử**

(Wahba, «Melayu Campa hanya tinggal sejarah», Mastika, 11-1988)

Wahba, phóng viên của tờ nguyệt san Mastika cho rằng mọi tin tức hay tư liệu liên quan đến vấn đề lịch sử của các dân tộc cùng nguồn gốc với dân Mã Lai cần được nghiên cứu và phổ biến rộng rãi. Theo tác giả, lịch sử Mã Lai không phải chỉ dành cho dân Mã cư trú ở Mã

Lai mà thôi, nhưng bao hàm cả những dân tộc sống trong thế giới này cùng nguồn gốc văn hóa và ngôn ngữ với Mã Lai, trong đó có Champa, một vương quốc đã bị quên lãng từ mấy thế kỷ qua ở khu vực này.

Vương quốc Champa đã xuất hiện từ thế kỷ thứ 2 mang tên là Lin Yi. Vào thế kỷ thứ 7, tư liệu lịch sử không gọi Lin Yi nữa, mà gọi là Champa (Bông Sú). Champa là một liên bang quốc gia như Mã Lai hôm nay, gồm có 5 tiểu bang: Indrapura, Amarawati, Vijaya, Kauthara và Panduranga.

Sau cùng, tác giả thông tin một số tư liệu viết bằng tiếng Mã liên quan đến Champa để biện chứng rằng Champa không phải là một chuyện hoang đường, nhưng một sự kiện lịch sử có từ thế kỷ thứ 2.

M34. Sự liên hệ giữa Champa và thế giới Mã Lai

(Abdul Rahman Al-ahmadi, «Hubungan Campa dengan alam Melayu», Dewan Budaya, 11-1988)

Tác giả thông tin một số tư liệu lịch sử Mã Lai viết về Champa. Theo ông ta, năm 840, danh từ Champa xuất hiện lần đầu tiên trên bia đá Kutu ở hòn đảo Jawa. Sau năm 840, nhiều bia đá tìm thấy trong khu vực Nam Dương và Mã Lai cũng thường nói đến vương quốc này.

Ngoài bia đá, nhiều tác phẩm lịch sử và văn chương bằng tiếng Jawi cũng dành một số chương mục nói đến vương quốc này, trong đó có: Sejarah Melayu, Hikayat Hang Tuah, Hikayat Hasanuddih, Hikayat Banjar, Hikayat Raja Muda, Syair Perang Mengkasar, Syair Siti Yabaidah Perang Cina, Syair Sri Banin Selindang Delima.

M35. Cuộc kháng cự cuối cùng

(Zainal Kling, «Pertahanan terakhir», Dewan Budaya, 11-1988)

Zainal Kling là Gs. xã hội học của đại học Malaya ở Mã Lai. Trong bài này, ông ta phân tích rất qui mô về quy luật chu kỳ của lịch sử. Một quốc gia dù hùng mạnh hay không hùng mạnh cũng có thể bị rơi vào chu kỳ mà tác giả cho rằng: «bước tiến huy hoàng chỉ là dấu hiệu của sự suy vong». Bằng chứng vương quốc Malaka (Mã Lai) hùng mạnh phải chịu nền đô hộ của Bồ Đào Nha vào thế kỷ thứ 16. Vương quốc Patani của miền bắc Mã Lai lại rơi vào tay của Thái Lan

90 Báo chí tiếng Mã Lai

vào thế kỷ thứ 19. Nhưng điển hình nhất là Champa, một vương quốc hùng mạnh hôm nay bị xóa hẳn trên bản đồ vì không kháng cự nổi với chính sách Nam Tiến của Việt Nam vào đầu thế kỷ thứ 19.

Qua sự phân tích này, tác giả tự hỏi rằng nước Mã Lai hôm nay có thể hay không lại rơi vào vòng chu kỳ suy yếu trong tương lai?

M36. Tiếng kêu than từ nghĩa địa của một nền văn minh

(Zainal Kling, «Raungan dari pusara tamadun»,

Dawan Budaya, 12-1988)

Gs. Zainal Kling, một nhà xã hội học mà ai cũng biết đến ở Mã Lai, phân tích nội dung của đêm văn nghệ Champa mang chủ đề «Hoàng tử Mã lai đến Champa» do bộ Văn Hóa Mã Lai tổ chức vào đêm 13-9-1988 tại rạp hát thủ đô Kuala Lumpur do nghệ sĩ Chế Linh và Từ Công Phụng đóng vai trò đạo diễn.

Theo tác giả, đêm văn nghệ này có chăng chỉ là lời trần trối đau buồn của một dân tộc Champa vong quốc. Từ tiếng trống ginang vang dội một cách linh thiêng, từ điệu kèn saranai than thở, từ điệu múa là lướt bay lượn của các vũ nữ người Chăm cho đến tiếng hát thâm trầm buồn thảm của nhạc sĩ Từ Công Phụng và nhất là lời ca ai oán nào

M16. Từ Công Anh trong vai hoàng tử Champa

nùng của ca sĩ Ché Linh làm cho tác giả có cảm giác rằng đêm văn nghệ Champa này có chăng chỉ là tiếng kêu than nào nùng từ bài nghĩa địa của một nền văn minh Champa đã suy tàn và cũng là lời trần trối cuối cùng về thân phận đau thương của người Champa mất nước hơn là một vở kịch thật sự được diễn xuất trên sân khấu nghệ thuật.

Nói chung, đêm văn nghệ Champa này đã đưa dân tộc Mã bước vào một trang lịch sử mới. Dù cùng chung một nguồn gốc với dân tộc Mã, nhưng dân tộc Champa đã bị lãng quên trong lịch sử Mã Lai và trong cộng đồng người Mã hôm nay. Từ ngày mất nước, người Champa đã trở thành một dân tộc đơn côi, một dân tộc không tương lai định hướng, một dân tộc không còn một quyền lực gì trong tay để định đoạt vận mạng của mình.

Tác giả cũng nhấn mạnh rằng, lịch sử của dân tộc Champa hôm nay hoàn toàn nằm trong tay và quyền lực của ngoại bang không khác gì như dân tộc Mã dưới thời đô hộ Bồ Đào Nha vào thế kỷ thứ 16, và cũng không khác gì với dân tộc Patani ở miền bắc Mã Lai đặt dưới quyền cai trị của người Thái vào thế kỷ thứ 19.

Đêm văn nghệ này đã cho tác giả một bài học đáng suy nghĩ. Một vương quốc hùng mạnh như Champa, một quốc gia dù có nhiều nhân tài lẫy lừng như Ché Bông Nga, nhưng vương quốc này cũng bị sụp đổ suy vong vì thiếu sức kháng cự liên tục của nhân dân Champa trong lịch sử, vì không thể chống lại với chiến tranh tương tàn đã diễn tiến một cách liên tục trên lãnh thổ của họ gần chín thế kỷ.

Theo tác giả, dù Champa đã bị xóa hẳn trên bản đồ, nhưng lịch sử và văn hóa Champa vẫn còn tồn tại. Dân tộc Mã Lai cần quan tâm đến văn hóa và lịch sử Champa này hơn.

Cuối cùng, tác giả tự đặt câu hỏi rằng, có chăng Ts. Po Dharma, một chuyên gia lịch sử Đông Nam Á, quốc tịch Pháp nhưng gốc Champa, một nhân vật rất quen thuộc trong giới khoa học Pháp và

M17. Ché Linh đang diễn xuất

cũng là một nhân vật mà tác giả thường quen biết, hiện đang tại chức tại Mã Lai phải gánh một trọng trách nặng nề về chương trình phổ biến văn hóa và lịch sử Champa ở khu vực Đông Nam Á này. Nếu không, triển vọng sự sống còn của nguồn gốc văn hóa và lịch sử Champa sẽ đi về đâu trong thập niên tới ?

M37. Sự suy vong của một vương quốc cùng nguồn gốc với Mã Lai: Đã bị tàn sát, dân tộc Champa phải chịu thêm số phận lưu vong

(Hussin Yaacob, «Kehilangan sebuah negara Melayu: Bermula dengan bunuh, rakyat Campa disusir...», Nusantara, 1-1-1989)

Đây là bài bình luận của ông Hussin Yaacob, nhân ngày đại hội mang chủ đề: «Vấn đề đấu tranh của người Hồi Giáo trong thế giới Mã Lai» do Liên Đoàn Thanh Niên Hồi Giáo Mã Lai (ABIM) tổ chức.

Trước tiên tác giả trình bày những tư liệu lịch sử chứng minh sự hiện diện Hồi Giáo tại Champa và vai trò của Champa trong sự phát triển Hồi Giáo ở Nam Dương trong thời kỳ Majapahit (thế kỷ thứ 10- thế kỷ thứ 15).

Mặc dù là một vương quốc hùng mạnh và cũng là vương quốc mang ảnh hưởng Hồi Giáo, Champa không tránh khỏi sự suy vong và dân tộc Champa phải chịu bao thống khổ trong quá trình lịch sử của họ.

Theo Hussin Yaacob, sự thống khổ này đã diễn ra trong ba biến cố quan trọng nhất:

Năm 1471 đánh dấu ngày thất thủ Vijaya của Champa. Quân Đại Việt san bằng thủ đô Vijaya và đã tàn sát hàng chục ngàn nhân dân Campa trong thành phố này, chưa tính đến hàng ngàn người bị đày ra Thăng Long (Hà Nội).

Năm 1653 đánh dấu ngày thất thủ Kauthara (Nha Trang). Quân nhà Nguyễn áp dụng chính sách thanh trừng vô cùng dã man và đồng hóa nhân dân Champa thành dân Việt hoàn toàn. Chưa đầy mấy thế kỷ, dân tộc Chăm bị tiêu diệt hoàn toàn trong khu vực Kauthara. Bằng chứng không còn người Chăm nào biết nói tiếng Chăm ở khu vực Phú Yên và Nha Trang.

Năm 1832, Hoàng Đế Minh Mệnh dùng chính sách vô cùng tàn bạo nhằm thanh trừng, thủ tiêu và tiêu diệt dân Champa không chịu phục tùng triều đình Huế.

Qua ba biến cố chính trị này, nhân dân Champa chỉ còn cách tìm con đường lưu vong để thoát thân. Nhưng ai còn sót lại ở quê hương chỉ biết làm đám nô lệ cho dân tộc Việt Nam: Người Chăm không có quyền có tòa án phong tục riêng, không quyền mang tên người Chăm của họ, không quyền có đất đai, không quyền hành đạo theo lễ nghi truyền thống của họ.

M38. Quyền lực của dân tộc cùng nguồn gốc Mã Lai bị xóa bỏ ở miền bắc. Hai nguyên nhân chính yếu giải thích cho sự suy vong Champa

(Hussin Yaacob, «Kuasa Melayu tumpas di utara. Dua sebab punca kehilangan negeri Campa», Nusantara, 8-1-1989)

Đây là bài bình luận của ông Hussin Yaacob, gốc người Chăm Kampuchea, nhân ngày đại hội mang chủ đề: «Vấn đề đấu tranh của người Hồi Giáo trong thế giới Mã Lai» do Liên Đoàn Thanh Niên Hồi Giáo Mã Lai (ABIM) tổ chức.

Qua các bài báo cáo trong ngày đại hội, Hussin Yaacob phân tích sự phức tạp của xã hội người Chăm trong thế kỷ thứ 20 này để đi tìm nguyên nhân sự suy vong của vương quốc Champa thời trước.

Trong thế kỷ 20, sự khủng hoảng của xã hội Chăm phát xuất từ hai nguyên nhân chính yếu.

Thứ nhất, vì dân tộc Chăm không có lòng tin cao độ vào Đấng Tối Cao, thành vậy họ thường hay có thái độ ích kỷ, hiểm thù nhau và không ngần ngại dùng cả phương tiện đe hèn để ám hại nhau nhằm bảo vệ quyền lợi cá nhân mình.

Thứ hai, dân tộc Chăm không có ý thức hệ đoàn kết. Họ sống vì cá nhân họ, vì gia đình và đoàn thể thân thuộc của họ mà thôi. Chuyện đất nước Champa, sự sống còn của Champa trở thành một chuyện ngoài lề đối với họ mà thôi. Họ chỉ nói về đấu tranh cho Champa, nhưng họ không dẫn thân vào công tác đấu tranh này. Họ chỉ biết than khóc cho Champa, nhưng họ không dám hy sinh một chút gì cho quê hương Champa này.

Champa là một dân tộc không có một tổ chức chung, không có nhà

lãnh đạo chung, không có ý thức hệ đoàn kết chung. Chính vì thế mà dân tộc này dễ bị rơi vào tay cai trị của ngoại bang. Tình hình cộng đồng Champa hôm nay có chăng là bằng chứng cụ thể để giải thích cho sự suy vong của vương quốc Champa thời trước.

M39. Sự liên hệ giữa vương quốc Champa và Thái Lan như thế nào ?

(Shuki Matt Ali, «Melayu Campa:

Apa hubungannya dengan Thai?», Mastika, 1-1989)

Shuki Matt Ali là giảng viên của đại học Bách Khoa Mã Lai.

Theo tác giả, Champa không chỉ có liên hệ với các nước trong thế giới Mã Lai nhưng cả Thái Lan nữa. Bằng chứng cụ thể là có một cộng đồng người Chăm cư ngụ ở cự thủ đô Ayuthaya của Thái Lan. Họ là những nhà thương gia hay nhân viên ngoại giao Champa tại chức ở thủ đô Ayuthaya thời đó. Cộng đồng người Champa tập trung trong một khu vực riêng không xa cho lắm với khu vực cộng đồng Nhật Bản và Tây Ban Nha.

Hiện nay người Thái gọi họ là Krom Asa Cham. Tất cả người Chăm ở Ayuthaya đều theo Hồi Giáo. Nhưng người ta không biết là họ theo tín ngưỡng này từ lúc nào. Cộng đồng của họ được đặt dưới sự lãnh đạo của một người mang chức là Chang Wang.

M18. Ts. Po Dharma

M40. Văn hóa, phong tục và huyền thoại vương quốc Champa vẫn còn sống sót

(«Tinggalkan budaya, adat rasam, legenda Melayu-Campa», Bicara, 16-12-1989)

Đây là bài phỏng vấn Ts. Po Dharma, một chuyên gia lịch sử và là Đại Diện của Viện Viễn Đông Pháp và Trung Tâm Lịch Sử và Văn Minh Bán Đảo Đông Dương (Đại Học Sorbonne) tại Mã Lai.

Về phần lịch sử, Tiến sĩ Po

M19. Imâm và Khotip ở khu vực Phanrang

Dharma trình bày sơ lược qua những biến cố quan trọng trong lịch sử Champa từ ngày lập quốc vào thế kỷ thứ 2 đến 1832, năm đánh dấu sự sụp đổ hoàn toàn của vương quốc này.

Về phần văn hóa và xã hội, Tiến sĩ Po Dharma cũng nói đến Champa là vương quốc đa chủng và đa tôn giáo. Trong khu vực Champa hôm nay có hai cộng đồng tôn giáo: Chăm Ahiér và Cham Awal.

Chăm Ahiér chịu ảnh hưởng một phần tàn dư văn hóa Ấn Độ Giáo và một phần nền văn minh Hồi Giáo, nhưng họ không phải là người Bà La Môn, như người ta thường gán cho họ một cách phi khoa học.

Chăm Awal là Chăm theo Hồi Giáo không chính thống.

Ngoài Ahiér và Awal này, chỉ có người Chăm ở vùng Châu Đốc và Kampuchea mới gọi là người Hồi Giáo chính thống.

Về phần phong tục tập quán dân gian, Tiến sĩ Po Dharma nhận thấy rằng nhiều nghi lễ, dụng cụ âm nhạc, cách ăn mặc ở Champa có nhiều sự tương đồng với Mã Lai.

M41. Sự quyết tâm của một đứa con Champa

(Astora JB, «Kegigihan seorang anak

Melayu Campa», Utusan Malaysia, 22-1-1990)

Đây là bài phỏng vấn anh Abdul Hafiz Yusuf, người Chăm Kampuchea sang cư trú ở Mã Lai. Với tư cách là người tỵ nạn, anh ta phải làm đủ thứ nghề để sống và nhất là để tiếp tục đi học. Sự quyết

tâm của ông ta chỉ có một mục tiêu duy nhất đó là anh ta không muốn làm một người vong quốc cả vong thân. Nhờ sự cương quyết này anh ta được may mắn tuyển vào đại học Hồi Giáo Al-Azha, ở Trung Đông.

Theo Abdul Hafiz Yusuf, mọi nỗ lực nhằm bảo vệ sự sống còn nguồn gốc người Chăm là một vấn đề vô cùng khó khăn. Đối với dân tộc Moro ở Phi Luật Tân và dân tộc Mã Lai ở Patani, miền nam Thái Lan, họ là những người vong quốc, nhưng họ có một lực lượng chính trị và xã hội vô cùng vững chắc. Do vậy, nguồn gốc dân tộc của họ được duy trì theo tiến trình của lịch sử.

Ngược lại, sự sống còn của dân tộc Champa hôm nay đang đứng bên lề vực thẳm. Dù sống trong một quốc gia Việt Nam, nhưng người Chăm chỉ là người công dân ngoại lệ. Thân phận của họ không khác gì Mọi Da Đỏ ở Mỹ Quốc. Thiếu tổ chức, vì người Chăm chưa nhận diện ý thức hệ đoàn kết là gì, thiếu nhà lãnh đạo vì đa số trí thức Chăm tự cho mình là nhà lãnh đạo và thiếu quyền hành vì vong quốc, thế thì vận mạng sự sống còn của dân tộc Champa hôm nay hoàn toàn nằm trong tay của một dân tộc khác.

M42. Ảnh hưởng Mã Lai ở Việt Nam

(«Pengaruh Melayu ada di Vietnam»,
Berita Harian, 13-9-1991)

Phóng viên báo Berita Harian tóm tắt sơ lược bài báo cáo khoa học của ông Trần Kỳ Phương, giám đốc viện bảo tàng Chăm ở Đà Nẵng, nhân dịp ông ta sang viếng thăm Mã Lai trong chương trình của ông Ts. Po Dharma, đại diện Viện Viễn Đông Pháp và Trung Tâm Đông Dương của Đại học Sorbonne tại Mã Lai.

Theo ông Trần Kỳ Phương, Việt Nam có tiếp thu rất nhiều ảnh hưởng văn hóa Mã Lai và Champa. Bằng chứng cụ thể, «ghe bầu» trong tiếng Việt là từ vay mượn «gaiy, perahu» của Mã Lai hay Champa. Để chứng minh sự ảnh hưởng này, ông Trần Kỳ Phương đưa ra nhiều hình ảnh liên quan đến kiểu cách kiến trúc ghe bầu ở Việt Nam và kiến trúc «gaiy perahu» Mã Lai.

(Chú thích: Vì vấn đề chính trị liên quan đến Champa hay là vì vấn đề cá nhân nội bộ, ông Trần Kỳ Phương bị cách chức và bị kết án vào năm 1998)

**M43. Mã Lai sẵn sàng giúp đỡ người
Hồi Giáo ở Kampuchea**

(Bernama, «Malaysia sedia bantu Islam Kemboja»,
Berita Harian, 18-10-1994)

Thử theo lời mời của Datuk Seri Dr. Mahathir Mohamad, Thủ
Tướng Mã Lai, một phái đoàn gồm 25 nhân vật quan trọng gốc người
Chăm Hồi Giáo trong chính phủ Kampuchea sang viếng thăm Mã
Lai.

M20. Dato' Abdullah Badawi

Nhân dịp tiếp kiến với
chính phủ Mã Lai, Datuk
Abdullah Badawi, Bộ
Trưởng Bộ Ngoại Giao Mã
Lai tuyên bố rằng chính
phủ Mã Lai sẵn sàng giúp
đỡ 500.000 người Hồi Giáo
Champa ở Kampuchea trên
nhiều lãnh vực, từ giáo dục
cho đến chương trình bổ túc
chuyên nghiệp.

Phái đoàn người Chăm
viếng thăm Mã Lai đặt dưới
sự hướng dẫn của ông
Ismail Osman, Phó Bộ

Trưởng đặt trách về tôn giáo, ông Bacha Sabu (em rể của Thiếu
Tướng Les Kosem, lãnh tụ FULRO), Phó Bộ Trưởng Tài Nguyên
Thiên Nhiên và ông Solaiman Ibrahim, giáo cả tối cao Hồi Giáo ở
Kampuchea.

M44. Bó hoa melur từ Việt Nam

(«Melur dari Vietnam», Warta Gapena, 10-1995)

Bó hoa melur từ Việt Nam do Viện Ngôn Ngữ và Văn Học Mã Lai
(DBP) xuất bản vào năm 1994 là cuốn hồi ký của nhà văn Abha.

Trong cuốn hồi ký này, ông Abha trình bày rất là chi tiết cuộc
hành trình của phái đoàn nhà văn Mã Lai sang viếng thăm Champa từ
ngày 30 tháng 6 đến 11 tháng 7 năm 1992. Trong hồi ký này, ông ta

M21. Gapena đặt chân đến quê hương Champa

cùng nêu lên bao nhiêu chi tiết liên quan đến sự khó khăn mà phái đoàn ông ta vướng phải, từ sự khó khăn xin hộ chiếu sang Việt Nam đến sự khúc mắc tiếp xúc với bà con người Chăm ở khu vực Phan Rang và Phan Rí.

Trong hồi ký này, ông ta mô tả sự đau buồn của phái đoàn nhà văn Mã Lai. Không biết lý do gì, phái đoàn nhà văn không được gặp các bô lão người Chăm Phanrang, mặc dù họ đã tập trung để đón phái đoàn nhà văn này.

M45. Hội nhà văn Gapena đặt chân đến quê hương Champa

(«Gapena di bumi Campa kuno», Warta Gapena, 11-1995)

Đây là lần đầu tiên trong lịch sử, một phái đoàn hội nhà văn Mã Lai (Gapena) gồm 20 nhà trí thức (giáo sư, nhà văn, phóng viên báo chí) sang Việt Nam để viếng thăm quê hương Champa, một vương quốc có nhiều sự liên hệ mật thiết với dân tộc Mã Lai.

Sự vui mừng lớn lao trong cuộc đời của họ là hội nhà văn này được đi thăm năm tiểu vương quốc Champa mà họ thường biết đến từ ghé nhà trường, đó là: Panduranga, Kauthara, Vijaya, Amaravati, Indrapura. Cuộc hành trình này đã để lại trong tâm tư của họ hai kỷ niệm không quên: bao nỗi vui mừng khi được gặp lại bà con người Chăm cùng nguồn gốc với họ và bao nỗi xót xa khi thấy quê hương Champa chỉ còn lại những di tích lịch sử đổ nát, hoang tàn.

Chương trình viếng thăm này do Viện Khoa Học Xã Hội thành phố

Hồ Chí Minh tỏ chúc. Tiếc rằng hội nhà văn Gapena đã gặp phải bao sự khó khăn khức mắc với chính quyền Cộng Sản địa phương, dù rằng Việt Nam sẽ gia nhập vào khối Asean trong nay mai.

M46. Đại hội về sự liên hệ Mã Lai và Đông Dương

(«Simposium Melayu di Indocina»,

Warta Gapena, 11-1995)

Nhân dịp ra mắt cuốn sách Thế Giới Mã Lai và Thế Giới Đông Dương (Dunia Melayu Dunia Indocina) do Gs. Ismail Hussein, Gs. P-

B. Lafont và Ts. Po Dharma đứng ra làm chủ biên, hội nhà văn Mã Lai (Gapena) tổ chức một đại hội khoa học mang chủ đề: Sông Mêkong và thế giới Mã Lai. Trong đại hội này, có 7 chuyên gia Pháp tham dự đó là Gs. P-B. Lafont, Gs. G. Delouche, Ts Mak Phoeun, Ts. B. Gay, Ts. G. Moussay, Ts. Khin Hok Dy, Ts. Po Dharma.

M22.

Qua buổi hội thảo, dân tộc Champa sống trên hai bờ sông Mêkong là chủ đề chính yếu.

**M47. Nhìn lại lịch sử dân tộc cùng
nguồn gốc Mã Lai ở Đông Dương**

(Saring Sirad, «Melihat sejarah Melayu di Indochina»,

Berita Harian, 1-12-1995)

Đây là bài tường trình kết quả của đại hội khoa học mang chủ đề Sông Mêkong và thế giới Mã Lai do hội nhà văn Mã Lai (Gapena) tổ chức tại Sah Alam, thủ đô của tiểu vương quốc Selangor.

Theo Gs. Tan Sri Ismail Hussein, chủ tịch hội nhà văn Mã Lai

M23. Sách Gs. Ismail Hussein, Gs. P. B. Lafont và Ts. Po Dharma thực hiện

mà Sứ Quán Pháp đã tài trợ cho chương trình nghiên cứu Champa này từ năm 1988.

(Gapena), đại hội này sẽ mang lại cho dân tộc Mã Lai một cơ hội tiếp thu thêm nhiều chi tiết về sự liên hệ giữa Mã Lai và thế giới Đông Dương, nhất là Champa trong quá trình lịch sử.

Ông Pierre Mallet, Tùy Viên Văn Hóa Sứ Quán Pháp tại Mã Lai cùng cho biết rằng Sứ Quán Pháp rất hoan hô công tác khoa học nghiên cứu về Champa, vì đây là một chương trình quan trọng. Chính vì thế

M48. Vấn đề truyền khẩu của dân tộc cùng nguồn gốc Mã Lai ở Kampuchea

(«Kumpul oral Melayu di Kemboja»,
Mingguan Malaysia, 10-12-1995)

Nhân dịp đại hội khoa học mang chủ đề sông Mêkong và Thế Giới Mã Lai do hội nhà văn Mã Lai (Gapena) tổ chức tại Sah Alam, với sự tham dự của 7 chuyên gia khoa học Pháp, trong đó có Gs. P-B. Lafont (Đại Học Sorbonne), Gs. G. Delouche (Đại Học INALCO), Ts. Mak Phoeun (Trung Tâm Nghiên Cứu Quốc Gia Pháp), Ts. B. Gay (Trung Tâm Nghiên Cứu Quốc Gia Pháp), Ts. G. Moussay (Trung Tâm Đông Dương, Sorbonne), Ts. Khin Hok Dy (Trung Tâm Nghiên Cứu Quốc Gia Pháp), Ts. Po Dharma (Viện Viễn Đông Pháp).

Vấn đề quan trọng thường đặt lại trong đại hội này đó là sự hiện diện của một cộng đồng lớn lao người Chăm và người Mã ở Kampuchea hôm nay. Sự hiện diện này là nguyên nhân chính yếu để giải thích rằng tại sao Kampuchea đã chịu ảnh hưởng nặng nề nền văn hóa và ngôn ngữ Mã Lai và Champa.

M49. Cần phát triển mạnh mẽ vai trò của các dân tộc cùng nguồn gốc với Mã Lai

(«Bina kekuatan rumpun Melayu»,
Berita Harian, 24-9-1996)

Đây là bản tường trình buổi lễ khai mạc đại hội Thế Giới Mã Lai ngày 23 tháng 9 năm 1996 tại Sah Alam do Văn Phòng Liên Lạc Thế Giới Mã Lai tổ chức.

Trong bản tường trình này, phóng viên tờ báo Berita Harian tóm tắt lại nội dung của diễn văn Datuk Sri Anwar Ibrahim, Phó Thủ Tướng Mã Lai.

Theo ông Datuk Sri Anwar Ibrahim, Phó Thủ Tướng, đại hội thế giới Mã Lai hôm nay là ngày lịch sử. Đây là lần đầu tiên, hơn 350 chuyên gia khoa học, nhà kinh doanh, bô lão của các dân tộc cùng chung nguồn gốc văn hóa Mã Lai từ Surinam, Madagascar, Châu Phi, Phi Luật Tân, Mỹ Quốc, Anh Quốc, Nam Dương, Singapore, Kampuchea, Champa được vinh hạnh gặp mặt tại Mã Lai để định hướng tương lai của họ trong thế kỷ sắp tới.

Phái đoàn gốc Champa có ông Bá Trung Phụ (làng Văn Lâm), chuyên viên của Viện Bảo Tàng Lịch sử ở TP. Hồ Chí Minh.

Nhân dịp này, Phó Thủ Tướng Mã Lai cũng tuyên bố rằng, vấn đề phát triển mạnh mẽ vai trò nghiên cứu, từ khía cạnh lịch sử, văn hóa, kinh tế cho đến khía cạnh văn học và ngôn ngữ của các dân tộc cùng nguồn gốc với Mã Lai là một công tác quan trọng. Các dân tộc cùng nguồn gốc với Mã Lai, trong đó có dân tộc Champa ở Việt Nam và Kampuchea, cần có một ý thức hệ chung về sự sống còn của họ trong bối cảnh lịch sử hôm nay.

M50. Viện Ngôn Ngữ và Văn Học Mã Lai (DBP) sẽ tổ chức đại hội về nền văn minh Mekong vào tháng 10 năm 1996

(Jamudin Idris, «DBP anjur seminar Mekong Oktober», Berita Harian, 24-9-1996)

Viện Ngôn Ngữ và Văn Học Mã Lai (DBP) cho biết trong phiên họp báo tại thủ đô Kuala Lumpur là Viện này sẽ tổ chức một ngày đại hội về nền văn minh Mekong vào tháng 10 năm 1996. Đại hội này có mục tiêu nhằm phân tích lại tình hình kinh tế, văn hóa và xã hội của